

02 Antoni Palau i Verdera [1734-1793], un botànic blanenc de la Il·lustració per Pasqual Bernat

L'AJUNTAMENT DE BLANES
I LA FUNDACIÓ CARLES FAUST
EN HOMENATGE A
ANTONI PALAU VERDERA
NASCUT A BLANES L'ANY 1734
PRESTIGIOS BOTÀNIC
I PRIMER TRADUCTOR
DE LES OBRES DE LINNÉ.
BLANES, ABRIL 1991

La biografia d'Antoni Palau i Verdera és força desconeguda, malgrat aparèixer referenciada en nombrosos repertoris biobibliogràfics. De fet, les escasses dades biogràfiques que apareixen en aquests documents referencials no difereixen entre elles, són sempre les mateixes. En aquest article provarem d'afegir a aquestes dades unes de noves que hem recollit en diversos documents i que creiem que poden ajudar a proporcionar una visió, si no del tot completa, sí que més àmplia de la que ara en tenim. L'objectiu és oferir als lectors de *Blanda* i al públic blanenc en general el balanç científic i intel·lectual d'un dels fills de Blanes que, malgrat romandre molt de temps oblidat, es mereix, per les seves aportacions a la ciència i a la cultura en general, el seu just reconeixement.

Antoni Palau i Verdera va ser batejat el vint-i-tres de febrer de 1734 a la parròquia de Santa Maria de Blanes. El seu pare era Josep Palau, botiguer, i la seva mare Paula Verdera i Palau, tots dos també fills de Blanes. A part d'aquestes dades no hem trobat cap pista més sobre la seva trajectòria vital durant les tres primeres dècades de la seva vida. Hem d'esperar a 1766 per tenir-ne notícia: als 32 anys ingressava a la Reial Conferència Física de Barcelona.

Efectivament, és a partir de la sol·licitud d'ingrés en aquesta corporació científica que ell mateix ens informa que en aquella data exercia la professió d'apotecari a la vila de Tordera. És molt probable doncs, que el jove Palau es desplaçés a Barcelona per cursar els estudis d'apotecari. En aquell temps s'obtenia normalment el títol de mestre en arts als disset anys i després de practicar tres anys amb un mestre apotecari es podia passar l'examen del Protomedicat o el del Col·legi corresponent. El fet que el mateix Palau afirmés que havia estat deixeble de Josep Salvador (1690-1761), apotecari i botànic barceloní de gran renom (probablement va fer les pràctiques a la seva botiga) corroboraria la hipòtesi de la seva estada a Barcelona. El mestratge de Salva-

dor degué proveir Palau d'un primer bagatge de coneixements botànics que sens dubte va contribuir de forma decisiva en la seva formació científica. Pensem que Josep Salvador pertanyia a una família de botànics de llarga tradició, amb una reputació científica no només d'ampli reconeixement a la Península, sinó també en l'àmbit internacional. D'altra banda, a Barcelona també degué entrar en contacte amb els cercles científics de la ciutat, cosa que explica d'interès de Palau per ingressar a la *Reial Conferència de Física* tan bon punt va ser creada. Segons ell, demanava aquest ingrés perquè:

"(...) impelido al espíritu del adelantamiento en las Ciencias naturales, cuyo cultivo fue tiempo ha esmero de mi aplicación, objeto de mi conato, y parte de mi entendimiento, a pesar aun de las inclemencias del tiempo, de la escabrosidad de los montes que corria, y superioridad de los riesgos, y trabajos a que me expuse para nuevos hallazgos, y para sondear los senos de la Naturaleza en sus tres Reinos, vegetal, animal y mineral".

La *Reial Conferència de Física* va ser fundada l'any 1764 amb el nom de *Conferència Físicomatemàtica Experimental*. Limitada inicialment a 16 membres, celebrava les primeres reunions a la rebotiga d'una farmàcia i més tard a unes golfes del carrer de la Boqueria, on va ser instal·lat un gabinet de màquines d'experimentació.

El desembre de 1765 es va reorganitzar amb el nom de *Reial Conferència Física*, amb uns nous estatuts pels quals va ser designat president el capità general de Catalunya, i va ampliar el seu abast al conreu de totes les ciències naturals i a l'avenç de les arts útils, amb nou seccions: àlgebra i geometria, estàtica i hidrostàtica, electricitat, magnetisme i òptica, pneumàtica i acústica, història natural, botànica, química, i agricultura.

El 1770 va ser elevada a *Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts*. Atesa la manca d'universitat

◀ Placa commemorativa en record de Palau i Verdera al Jardí Botànic Marimurtra. Foto Aitor Roger

Acte d'homenatge als botànics blanencs Antoni Palau i Francesc Bahí. Marimurtra. 2007. Foto Aitor Roger

i la prohibició de l'ensenyament superior a Barcelona degut a les conseqüències de la Guerra de Successió, va esdevenir el referent institucional bàsic de l'activitat científica del Principat. Inicialment va fer cursos de ciències físiques i naturals, però aviat el nivell de la institució es va elevar extraordinàriament i van començar les sessions dedicades a la presentació i discussió de novetats científiques i treballs d'investigació. Palau, que havia estat admès a la *Direcció de Botànica* el 22 de desembre de 1766, no va poder treballar activament en aquesta institució, ja que tenia el seu domicili primer a Tordera i després a Madrid. Amb tot, creiem que és remarcable la memòria que amb l'extens nom de *Disertación botánica médico económica sobre el sen Itálico o barcelonés. Pruebase como específicamente no es distinto del alexandrino u oriental. Explicanse sus virtudes en la medicina, su cultivo y la utilidad que de él resultaría al público* va llegir el 6 de maig de 1773 i que tractava sobre el senet, planta medi-

nal de la família de les lleguminoses amb virtuts laxants i purgants.

El senet és una planta pròpia del nord d'Àfrica que en l'època en què Palau llegia la seva memòria acadèmica també es conreava al Principat, sobretot en àrees del nord del Maresme. Els principals consumidors eren els apotecaris que atès el preu més baix de la varietat africana, tot i la seva importació, la preferien a la que es produïa al país. Palau, que coneixia perfectament aquest conreu, ja que Tordera era un dels principals llocs de producció, feia en el seu treball, probablement vetllant pels interessos dels seus veïns, una defensa a ultrança de la varietat autòctona davant la varietat estrangera. Utilitzant els seus coneixements botànics el nostre apotecari situava la qualitat de la varietat local com a superior a la de la importada. Assegurava que els principis terapèutics obtinguts de les plantes africanes eren molt menys actius que les del país. Qualificava el senet africà de "dolent" i "sospitos" i afegia que la droga que se n'obtenia era tan barata que *"su precio corresponde a su vileza"*. Acabava invocant Fallopio que afirmava que les plantes autòctones han de ser preferides en l'ús perquè han estat criades en el *"mismo temperamento, ya por ser mas recientes y menos disipadas"*.

Per tal de promoure el senet català calia que fos conegut arreu, sobretot entre metges cirurgians i apotecaris. En aquest sentit, les actuacions de Palau aconseguiren que a Madrid el *Real Protomedicat* enviés unes mostres al primer professor botànic del *Real Jardí*, Josep Quer (1695-1764). Aquest féu un informe tan positiu del senet català que el Protomedicat va ordenar que amb el nom de senet itàlic o barceloní fos inclòs en la *Pharmacopea Matritensis* que llavors s'estava imprimint, cosa que donà lloc al fet que el dit senet fos admès a la Cort i gaudís conseqüentment del reconeixement oficial com a agent terapèutic qualificat. Però amb aquest reconeixement no n'hi havia prou. Calia una actuació decidida de les autoritats per arraconar el senet estranger i

promocionar l'autòcton. Palau reclamava un proteccionisme econòmic que afavorís el consum del senet català, amb tot el benefici que això representaria no només per a la qualitat de la farmacopea espanyola, sinó també pel benefici econòmic i social, traduït en un increment de les rendes dels pagesos i una més gran ocupació laboral, sobretot la de les dones *"que solas son las que con tanta paciencia sufren el molesto trabajo, que en la colección de las hojas y abrir los hollejos se necesita"*.

Palau doncs, aprofitava la tribuna que li brindava l'Acadèmia de ciències barcelonina per defensar el conreu local del senet amb arguments científics. Una defensa que anava més enllà d'una simple apologia terapèutica i que creiem que també tenia molt a veure amb els interessos econòmics del mateix autor i dels seus veïns que veïen en la promoció del senet autòcton un possible increment del seu benestar.

En aquell mateix any 1773 Antoni Palau guanyava per oposició la plaça de segon catedràtic del *Real Jardín Botánico de Madrid* que havia quedat vacant el 1771 amb la mort de Miquel Barnades i Mainader (1708-1771). D'aquesta manera Palau accedia al grup dirigent de la botànica hispànica. Un accés del qual no coneixem els detalls en no trobar la documentació que ens en desvetlli l'entrellat. Sembla estrany que un simple apotecari de poble com era Palau pogués arribar, sense passar per cap càrrec institucional previ, a una de les màximes responsabilitats científiques de l'Estat com era la de professor del jardí botànic de la mateixa capital. Ens falten documents que testimoniiïn les relacions de Palau amb els cercles científics i cortesans madrilenys per entendre aquesta irrupció al més alt nivell científic del país. En aquell temps les oposicions d'aquesta mena no es guanyaven així com així, sense cap aval. Calien unes connexions, unes coneixences prèvies per tal de fressar el camí. Sabem, arran de la memòria del senet, que Palau es relacionava amb Josep Quer, primer professor

del *Jardí*, i amb molta probabilitat també amb el mateix Barnades. Potser també va tenir relació amb Joan Minuart (1693-1768), professor també del *Jardí*, fill de Sant Celoni, localitat propera a Blanes i a Tordera. En tot cas, tampoc no hem de menystenir els mèrits científics de Palau, deïxible de Josep Salvador i amb una sòlida formació botànica com demostraria en el desenvolupament de la seva actuació al capdavant de la càtedra que ostentà.

El *Real Jardí Botánico de Madrid* es va fundar el 1755, en un lloc anomenat Soto de Migas Calientes, prop de l'actual palau de la Moncloa. La creació d'aquest centre responia al desig borbònic de crear establiments científics i tècnics a Espanya des d'on impulsar la botànica i promoure'n l'ensenyament, de la mateixa manera que ocorria en la resta de països europeus. L'arribada de Palau al *Jardí* es va produir en un moment d'embranchada. Un any abans Casimiro Gómez Ortega (1740-1818) havia guanyat la plaça de primer professor i les autoritats havien decidit traslladar el *Jardí* a la zona d'El Prado per dotarlo de totes les infraestructures que l'equiparessin a organismes similars de les principals capitals

Antoni Palau i Verdera segons un medalló de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. Col·lecció Pasqual Bernat.

europes. El tàndem Palau-Gómez Ortega, encara que grinyolés, com veurem més endavant, en alguns dels aspectes de les seves relacions personals i científiques, va saber estar a l'altura de les circumstàncies i van aconseguir que sota el seu mestratge la botànica espanyola assolís un dels moments més brillants de la seva història.

El reglament del Jardí obligava a impartir quatre cursos: dos generals de botànica i uns altres dos de plantes oficinals; aconsellava la realització d'herbaris pels alumnes i preveia una estratègia de relacions internacionals i d'ajuda al coneixement de la flora espanyola. La direcció de les corresponals internacionals s'atribuïa al primer catedràtic i la de les peninsulars, al segon i s'imposava a tots dos l'obligació d'herboritzar de "tant en tant".

L'alumnat era constituït bàsicament per metges, cirurgians i apotecaris, encara que també assistien a les classes, sobretot les de caràcter pràctic "curiosos de todas clases y distinción". S'impartien classes quatre vegades a la setmana, durant els mesos d'abril i maig de 5 a 7 del matí i de 6 a 8 durant juny i juliol. El programa del curs consistia en un discurs inaugural, on s'explicava què era la botànica, la història natural i la seva utilitat. A continuació es donaven nocions sobre les parts de les plantes, els mètodes botànics i en especial el de Linné; es definien les classes, ordres, gèneres, espècies i varietats, la fructificació i després les plantes compreses en les 24 classes linneanes. Al final es dictava una instrucció sobre el mètode per recollir, assecar i disposar les plantes a l'herbari.

Els exàmens eren públics i s'assemblaven més aviat a un certamen literari que no pas a un acte acadèmic. Els alumnes, triats pels professors, dissertaven sobre diverses matèries botàniques o de política científica relacionada amb la seva ciència. Altres alumnes avantatjats presentaven objeccions als discursos dels seus companys, tots sota la direcció de qui havia estat el seu profes-

sor i en presència de les autoritats locals o estatals més excel·lents i d'un públic heterogeni, desocupat i amb ànsies d'entretenir-se. Els salons eren decorats acuradament per a l'ocasió i els descansos eren amenitzats per petites orquestres que interpretaven música del moment.

Va ser, doncs, en aquest marc que Palau va exercir la seva docència. Una tasca complementada amb una intensa labor científica al capdavant de les corresponals que eren escampades arreu del territori espanyol i que consistien en l'intercanvi d'informació botànica de tota mena entre corresponal i professor. L'objectiu d'aquesta xarxa de corresponals era aprofundir en el coneixement de la flora peninsular.

Les corresponals es van començar a nomenar a partir de 1783, data d'aprovació del reglament del *Reial Jardí Botànic de Madrid*, d'acord amb els mèrits presentats pels candidats o a partir d'informació de persones amb un coneixement botànic contrastat. Van recaure fonamentalment en apotecaris, metges, cirurgians i religiosos. Ser corresponal del *Jardí* es considerava un mèrit preferent per a les comissions reials i del *Pro-*

Bust idealitzat de Casimiro Gómez Ortega.

tomedicat. Amb això es potenciava l'interès en exercir aquesta tasca, alhora que s'obria una via de possible manipulació, en unir-se íntimament l'activitat científica i el prestigi social. Aquestes prerrogatives van motivar que les places de corresponals fossin altament cobejades, cosa que provocà que en el seu atorgament hi intervinguessin fins i tot persones de la família reial.

Palau va desenvolupar la seva tasca al capdavant de les corresponals amb gran diligència. Va mantenir una sostinguda i abundosa correspondència amb tots els corresponals, cosa que va aportar moltes dades que servien per a la confecció de treballs florístics posteriors. En alguns casos els corresponals enviaven exemplars de plantes que desconeixien i que Palau determinava enviant al remitent les indicacions bibliogràfiques necessàries per al seu coneixement. Aquesta mena de magisteri a distància testimonia d'alguna manera la capacitat de comunicació científica del nostre personatge.

Antoni Palau va tenir com a corresponals oficials a Catalunya dos vells coneguts: el metge Pau Balmas i l'apotecari Antoni Sala. Tots dos figuraven entre els fundadors el 1764 de la *Conferència Fisicomatemàtica Experimental* i el primer figurà també entre els membres de l'*Acadèmia Médico-Pràctica* de Barcelona i va ser també director de botànica i catedràtic de botànica i d'història natural a la primera d'aquestes institucions. Sembla, però, que el nomenament de Balmas tingué un caràcter més aviat honorífic i que el veritable corresponal a Barcelona de Palau va ser, de 1783 a 1793, Antoni Sala. A més d'aquests dos corresponals, Palau també va mantenir una fluïda correspondència amb l'herbolari Josep Peix, botànic pràctic sense titulació acadèmica però amb un gran coneixement del món vegetal i que mantingué Palau puntualment informat de l'activitat científica de la capital catalana.

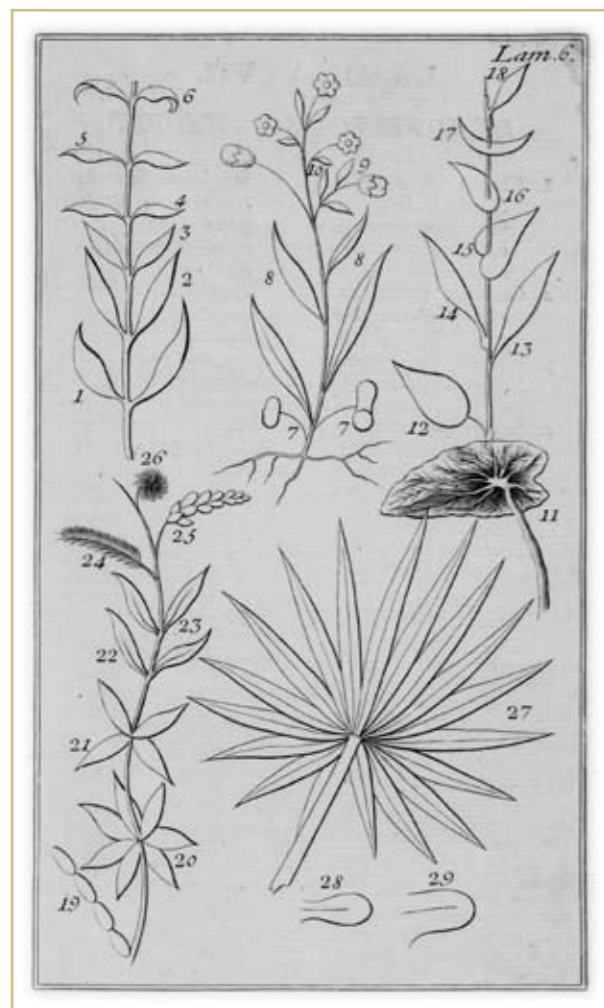
Segons el reglament del *Jardí Botànic de Madrid*, els catedràtics havien d'ensenyar com a mètode

de classificació de les plantes el que havia ideat el botànic suec Carl von Linné (1707-1778). Aquest mètode, també anomenat sistema sexual, dividia les plantes en vint-i-quatre classes segons el nombre d'estams, i després subdividia cadascuna d'aquestes classes en ordres, segons el tipus de pistil. A més, amb la finalitat de facilitar la memorització i la designació pràctica de les plantes, Linné va introduir els binomis, que encara utilitzem i en els que cada espècie s'identifica per un nom genèric i per un adjectiu o substantiu específic. Es tractava d'un mètode artificial, però que gràcies a la seva simplicitat i a la seva gran facilitat didàctica va contribuir, en un temps en el que aflueïen noves col·leccions de tot arreu, a clarificar el panorama sistemàtic dels vegetals i a facilitar la tasca científica i docent dels botànics.

El 1773 Linné ja havia publicat gairebé la totalitat de la seva obra. Dels seus textos fonamentals només el *Systema Vegetabilium* (1774) és posterior a l'accés al professorat de Gómez Ortega i de Palau. Des de feia temps el sistema linneà era l'habitual a la majoria dels països europeus i només a França s'hi mostraven grans reticències. Calia, doncs, posar la botànica hispànica a nivell internacional. Es va decidir dotar el Jardí dels textos necessaris per tal d'introduir en la docència aquest nou sistema de classificació i nomenclatura vegetal. Una empresa que va consistir en la traducció al castellà de les obres bàsiques del botànic suec. Palau, amb una convicció linneana més arrelada que no pas la que mostrava el seu company Gómez Ortega, va ser l'encarregat de dur a terme les traduccions. En aquest sentit, l'any 1778 va aparèixer l'*Explicación de la Filosofía y Fundamentos botánicos de Linneo* i de 1784 a 1788 els vuit volums de la *Parte práctica de botánica del caballero Carlos Linneo*, traducció castellana del *Species plantarum* de l'autor suec, a la qual va afegir nombroses localitats i noms vulgars de plantes espanyoles d'acord amb documentació pròpia del mateix Palau i amb la ja publicada per altres botànics espanyols. D'aquesta manera Pa-

lau es guanyava el títol de principal introductor del mètode linneà a Espanya. Malgrat que aquestes traduccions de Palau van gaudir d'una gran acceptació, no es van deslliurar d'algunes crítiques. Destaquem la que va fer Antoni Cavanilles (1745-1804), botànic valencià de renom molt crític amb els postulats linneans, que en una carta al científic José Viera Clavijo (1731-1813) datada el 1790 jutjava amb duresa, però també amb una certa indulgència, la figura i l'obra de Palau:

“Me pregunta Vm. de la botánica de este país. Poco menos que nada. Si Vm. exceptúa Palau, que está casi decrepito e inútil ya para trabajar, todos los demás son poco menos que aprendices. La traduc-

Il·lustració del llibre «Parte práctica de botánica del caballero Carlos Linneo», traduïda per Palau Verdera.

ción de éste ni se conoce fuera de España, ni se pierde mucho en que no lo esté. Siempre pensé que era obra inútil: costó mucho al Estado, y a él la salud. A la verdad, ¿ qué podía hacer un hombre sin libros ni plantas exóticas, para verificar las proposiciones muchas veces erradas de Lineo? Copiar y azinar términos. Es lástima que este hombre laborioso e inteligente no haya tenido ocasión de tratar con los grandes botánicos, observar sus herbarios y examinar los jardines. Sin duda hubiera sido uno de los grandes del siglo”.

Com ja hem apuntat més amunt, la relació, tan personal com científica, entre Antoni Palau i el seu company Casimiro Gómez Ortega no va ser tan cordial com aparentava. Si bé públicament els grinyols de la discordança mai no van superar els nivells acceptables d'una discrepància educada, sí que, portes endins, l'antagonisme entre els dos catedràtics va existir des del principi de la seva relació. Ja abans que Palau esdevingués catedràtic del Jardí Gómez Ortega va tenir l'oportunitat de fer una crítica a la seva manera de procedir. El 1772, ja com a primer catedràtic del Jardí, Gómez Ortega va actuar com a censor de la memòria d'ingrés que Palau presentà a la Real Academia Médica Matritense fent-ne una crítica que, si bé reconeixia plenament la seva idoneïtat científica, la desvirtuava en els aspectes formals perquè segons ell:

“(…) noto que el estilo de la primera parte en que trata de la utilidad de la Botánica, es afectado, declamatorio, y para decirlo en una palabra, provincial al esto es sembrado de rasgos de mal gusto y distante de aquella sencilla y delicada elegancia que es efecto de la cultura de los cortesanos”.

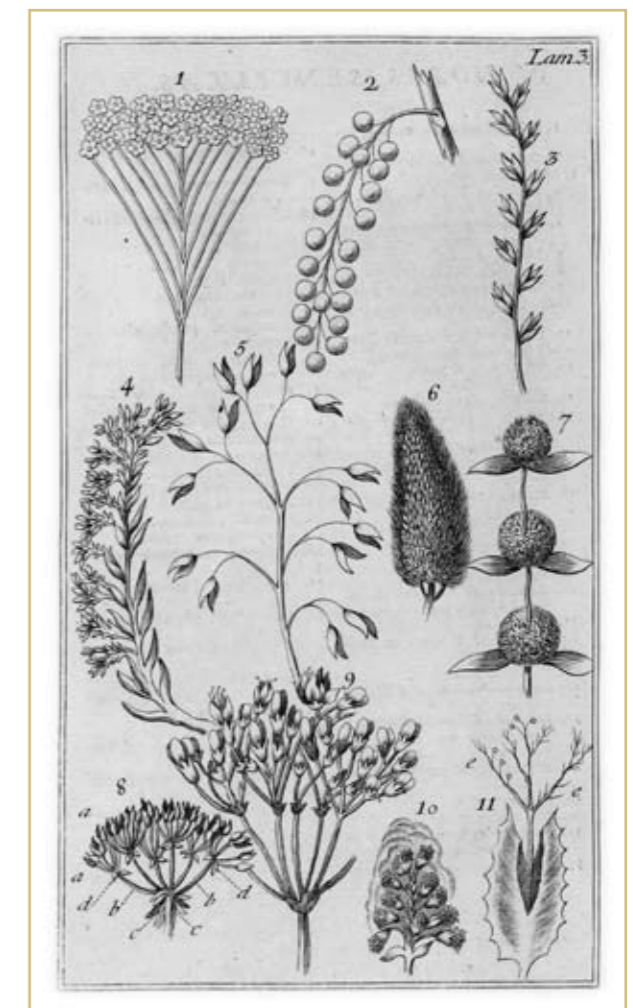
El cortesà Gómez Ortega marcava distàncies amb Antoni Palau, apotecari de poble, probablement amb una formació científica sòlida, però amb unes maneres de fer “provincials”, poc elegants, que l'allunyaven de l'etiqueta que el primer catedràtic del Jardí representava. Un distanciament que també tenia la seva ex-

pressió formal en la mateixa reglamentació del Jardí en especificar-ne clarament la jerarquia de càrrecs i funcions. En aquest sentit, Gómez Ortega mai no va deixar que Palau se sortís de les seves atribucions estatutàries, en va acaparar totes aquelles que l'honoraven i li proporcionaven el control no només del Jardí, sinó també de tota l'activitat científica que aquesta institució pogués generar. Una mostra d'aquest zel corporatiu del primer catedràtic el trobem amb el veto que va exercir en la correspondència de Palau amb altres botànics que no fossin els que estrictament li pertocaven tenint en compte el reglament.

El cas de la correspondència truncada entre Palau i el botànic i clergue occità Pèire Andrieu Pourret (1754-1818) és l'exemple més nítid d'aquesta actuació. Pourret, interessat en el coneixement de la flora hispànica, va voler entrar en contacte amb els botànics espanyols. Escrigué a Gómez Ortega, màxima autoritat botànica del país, i hi va establir una correspondència que per la seva irregularitat i dilació en el temps sembla que no va satisfer al clergue occità. Pourret va ser informat que aquesta precarietat comunicativa era deguda al fet que el primer catedràtic estava malalt, però segons ens informa l'historiador Javier Puerto Sarmiento, Gómez Ortega sovint mantenia una actitud indolent i mandrosa davant les seves responsabilitats professionals, cosa que també podria explicar en part aquesta falta d'atenció. Sigui com sigui, el fet és que Pourret es va cansar d'esperar i pensà acudir a altres botànics. Antoni Palau va ser un dels triats. Pourret va escriure a Palau per primera vegada el 1780. S'interessava per la salut del primer catedràtic i li sol·licitava que mantingués la relació epistolar mentre Gómez Ortega recuperava la salut. Palau va acceptar agraïdíssim, si bé va notificar al clergue la recuperació del primer catedràtic de la seva malaltia. Segurament coneixent-lo com el coneixia, no volia ofendre'l atraient-se la seva correspondència. Gómez Ortega no podia acceptar la correspondència entre un estranger i algú

que hipotèticament pogués discutir el seu poder. Assabentat de la ingerència de Palau degué deixar molt clar a Pourret amb quin botànic espanyol s'havia de relacionar, ja que el botànic occità en carta del 14 de març de 1781, afirmava:

“(…) en cuanto al Señor Palau, mi intención interesándole en un aumento de mis fondos botánicos no fue la de disminuir la correspondencia que existía entre nosotros dos. Había imaginado, al contrario, darle un nuevo grado de solidez porque creía que ha-cían causa común, pero en el presente que sé lo contrario, os prometo se-ñor que no le escribiré más pues considero mucho el aprecio de vuestra amistad y la ventaja de ser vuestro corresponzal”.

Il·lustració del llibre «Parte práctica de botánica del caballero Carlos Linneo», traduïda per Palau Verdera.

Les tibantors entre Palau i Gómez Ortega, que van esdevenir fins i tot públiques, van tenir la seva màxima expressió amb motiu de la publicació el 1785 del *Curso Elemental de Botánica Teórico-práctica*. Aquesta obra, signada per tots dos catedràtics, havia d'esdevenir el llibre de text de les classes del Jardí. Palau, però, discrepava profundament dels seus continguts. Si apareixia el seu nom juntament amb el de Gómez Ortega com a autor era perquè el reglament exigia que el llibre de text del Jardí havia de ser redactat pels dos catedràtics. De fet, però, l'obra havia sorgit únicament de la ploma del primer catedràtic, sense l'acord del seu company. Palau, en una carta dirigida a Cavanilles l'any següent, explicava que havia estat idea de l'Intendent del Real Jardín Botánico, Josef Pérez Caballero, la redacció d'un curs conjunt, ja que considerava que l'*Explicación de la Filosofía i Fundamentos Botánicos* de Linné publicada per ell el 1778 era insuficient per a omplir els cursos de la institució i en vista dels criteris dispars dels dos catedràtics del Jardí.

A la mateixa carta Palau donava la seva versió del que havia succeït:

“Con el justo motivo de hallarme sumamente ocupado en la parte práctica de Linneo y de dar las lecciones públicas, se encargó mi Compañero de escribir el Curso, debiéndome manifestar los borradores para exponer mi parecer, como en efecto se executó. Después de varias conferencias y contraposiciones que pudieron convenirse, quedó también a cargo de mi Compañero correr con la impresión; y al punto que estaba para salir la Obra al público, sin haberme comunicado más que las pruebas de los últimos pliegos, pude sospechar con bastante fundamento que se había alterado mucha parte de lo que teníamos acordado. Acudí con memorial en forma al Sr. Intendente, pidiendo se suspendiese la publicación de la Obra, hasta tanto que fuese corregida, sin que por esto dexasen de empezarse las lecciones de Botánica el día que estaba señalado en los carteles, que ya se habían publicado. No condescendió el Sr. Intendente

á mi súplica, y se publicó un Curso elemental de Botánica teórico y practico para la enseñanza del Real Jardín Botánico de Madrid; sin que yo mereciese que el Compañero me comunicase ese título que tiene la Obra, debiendo estar allí mi nombre como está.

Lo peor es que ese Curso no es teórico ni práctico, como se manifiesta por las mismas razones de su prólogo y de su preliminar. Contiene muchas equivocaciones y desvíos de los verdaderos principios del Arte. Sus definiciones son redundantes y la disposición muy confusa. Estudian los discípulos una cosa y yo me hallo precisado á explicarles otra en la cátedra”.

Palau comentava també que havia presentat a l'Intendent 67 objeccions a l'obra que ell mateix firmava i esperava la contestació de Gómez Ortega a les seves reflexions sobre aquest *Curs*, que Palau considerava “*un deshonor de la España*”, ple de confusions i apartat en molts aspectes de l'obra de Linné. El setembre del mateix any comunicava a Cavanilles que Floridablanca, cap del govern, anava a permetre la inclusió d'una nota al tercer tom de la *Parte pràctica* per defensar el seu honor i apartar-se públicament dels errors comesos per Ortega en el *Curs elemental de Botànica*:

“(…) en el Curso elemental de Botánica impreso en Madrid en este año de 1785 se hallan varios términos, definiciones, y disposición que en mi dictamen no convienen con las doctrinas de Linneo que por juzgarlas fundadas en raciocinios y demostraciones convincentes he adoptado así en esta parte práctica, como en la teórica o explicación de la Filosofía Botánica del mismo Autor que di á luz el año de 1778, he creído no deberme conformar con los enunciados términos, definiciones y disposición, lo que advierto para noticia e inteligencia de los lectores, dexando á cada uno libre su opinion ó modo de pensa”.

Gómez Ortega va donar també la seva versió a Cavanilles sobre el polèmic *Curs de Botànica*, comentant que per preferir la pau amb el segon catedràtic havia transigit amb la inclusió de la nota explicativa a l'obra de Palau, qui segons la seva

opinió havia reaccionat així perquè no estava d'acord amb la formació d'un curs de botànica havent-hi ja publicada la seva *Philosophia Botanica*. Ortega criticava a més aquesta actitud després que ell havia donat l'oportunitat al seu company de compartir l'escassa glòria de la publicació del *Curs*, en el qual Palau només havia participat revisant-la “de mala gana”. El primer professor aprofitava per retreure a Cavanilles els elogis a Palau a la *Parte Práctica*, ja que aquestes lloances i les d'altres autors havien fet creure's a Antoni Palau el “dictador de la botànica a Espanya” davant ell que era un home de carrera, criat des de la infantesa en els jardins botànics estrangers. Comptat i debatut, la qüestió és que el nom de Palau no va tornar a aparèixer en la segona edició del *Curs* de 1795, ni en l'edició mexicana de 1788, ni en la traducció italiana de 1788.

A tall de conclusió, podem afirmar que Palau, si bé, com deia Cavanilles, no va arribar a ser un dels grans botànics del segle, sí que va ser un dels màxims exponents de la botànica espanyola del seu temps. Palau va ser un dels sistemàtics més competents de l'època, amb un coneixement exhaustiu de la morfologia i de la taxonomia vegetal àmpliament demostrat en les seves acurades descripcions de plantes. A ell es deu, per exemple, la descripció de l'*Aloysia citrodora*, la marialluïsa, que Palau dedicà a la princesa d'Àstúries Maria Lluïsa, esposa del futur Carles IV. Antoni Palau i Verdera moria a Madrid el 1793, amb 59 anys, encara jove per prosseguir una carrera que sens dubte hauria continuat aportant noves i valuoses contribucions a la ciència i al coneixement.

Pasqual Bernat

Centre d'Estudis d'Història de les Ciències
Universitat Autònoma de Barcelona

Bibliografia

- AMETLLER Y VIÑAS, Josep (1877) “Breve reseña de los naturalistas que vieron la primera luz en la provincia de Gerona VI. Don Antonio Palau y Verdera”, *Revista de Gerona*, 45-47.
- CAMARASA, Josep Maria (1989) *Botànica i botànics dels Països Catalans*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- COLMEIRO, Miguel (1858) *Botànica y los botánicos de la Península Hispano-lusitana: estudios bibliográficos y biográficos*, Madrid, M. Rivadeneyra.
- COLMEIRO, Miguel (1875) *Bosquejo histórico y estadístico del Jardín Botánico de Madrid*, Madrid, S. De Huagón.
- JORDI GONZÁLEZ, Ramon (1992) *El Discurs de 1773 de l'apotecari Antoni Palau i Verdera sobre el senet barceloní des d'una perspectiva farmacològica i d'interès social per l'economia catalana*, Barcelona, Gispert.
- LÓPEZ PIÑERO, J.M (1993) *Diccionario histórico de la ciencia moderna en España*, Barcelona, Ediciones Península.
- PALAU I VERDERA, Antoni (1778) *Explicación de la filosofía y fundamentos botánicos de Linneo: con la que se aclaran y entienden fácilmente las instituciones botánicas de Tournefort*, Madrid, Antonio de Sancha.
- PALAU I VERDERA, Antoni (1784-1788) *Parte práctica de la botánica del caballero Carlos Linneo*, Madrid, Imprenta Real.
- PUIG-SAMPER MULERO, Miguel Angel (1996) “Antonio Palau Verdera y la enseñanza en el Real Jardín Botánico”. Dins: CHECA BELTRÁN, José i ALVAREZ BARRIENTOS, Joaquín (coords) *El siglo que llaman ilustrado: Homenaje a Francisco Aguilar Piñal*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 723-728.
- PUERTO SARMIENTO, Francisco Javier (1988) *La ilusión quebrada. Botánica, sanidad y política científica en la España ilustrada*, Barcelona, Serbal-Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- PUERTO SARMIENTO, Francisco Javier (1992) *Ciencia de cámara: Casimiro Gómez Ortega (1741-1818), el científico cortesano*. Madrid. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.